

ISSN 2076–1554

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВГО Українська академія наук

Видавництво «Гілея»

 Гілея

Науковий вісник

Випуск 164 (№ 8-9)

Історичні науки

Київ – 2021

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації: серія КВ № 22632-12532ПР від 24 квітня 2017 року

Друкється за рішенням:

Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
(протокол № 2 від 30 вересня 2021 р.)

Збірник входить до міжнародних баз

Google Scholar; Index Copernicus (Польща); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (Індія).

Шеф – редактор:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Головний редактор:

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Відповідальна за випуск: Іванець Н. В.

Редакційна рада:

Андрущенко В. П., д-р філос. наук, проф., член – кор. НАН України, акад. НАПН України
(Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Вашкевич В. М., д-р філос. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Зеленков А. І., д-р філос. наук, проф. (Білорусь, Мінськ)

Колесник В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

Рафальський О. О., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Савельєв В. Л., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Солдатенко В. Ф., д-р іст. наук, проф., член-кор. НАН України (Україна, Київ)

Редакційна колегія з історичних наук:

Димчик Р., д-р хабілітований, (Польща, Познань)

Дробот І. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Мезга М. М., д-р іст. наук, проф. (Білорусь, Гомель)

Моравец Н., д-р хабілітований, (Польща, Ольштин)

Стоян Т. А., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Чернега Л. М., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ, НПУ ім. М. П. Драгоманова)

Шаповал Ю. І., д-р іст. наук, проф. (Україна, Київ)

Гілея: науковий вісник. – К. : «Видавництво «Гілея», 2021. – Вип. 164 (№ 8-9). Історичні науки. – 45 с.

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної науки в умах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють галузі історичних, філософських та політичних наук. Розрахований на фахівців гуманітарних та соціально-політичних наук.

ISSN 2076-1554

NATIONAL PEDAGOGICAL
DRAGOMANOV UNIVERSITY

Academy of Sciences of Ukraine

Publishing House Hileya

Hileya
SCIENTIFIC BULLETIN

Volume 164 (No. 8-9)
Historical sciences

Kyiv – 2021

The collection is founded in 2004. Printed on a monthly basis

Certificate of printed mass media's state registration (re-registration): Series KB № 22632-12532IIP from April 17th, 2017

Printed by decision

of National Pedagogical Dragomanov University (*protocol № 2 of September 30, 2021*)

The collection is a member of international database

Google Scholar; Index Copernicus (Poland); EBSCO Publishing, Inc. (USA); SIS (Scientific Indexing Services) (USA); InfoBase Index (India).

Honored Chief Editor:

Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Chief Editor:

Vashkevych V. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Responsible for the issue: Ivanets N. V.

Editorial board:

Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Vashkevych V. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Zelenkov A. I., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Belarus, Minsk)

Kolesnyk V. F., Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

Rafalskii O. O., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Saveliev V. L., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Soldatenko V. F., Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, (Ukraine, Kyiv)

Editorial board Historical Sciences:

Dimchyk R., PhD habilitated, (Poland, Poznan)

Drobot I. I., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Mezga M. M., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Belarus, Homel)

Morawiec N., Ph.D. habilitated, (Poland, Olsztyn)

Stoian T. A., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Chernega L. M., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv, National Pedagogical Dragomanov University)

Shapoval Y. I., Doctor of Historical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Hileya: Scientific Bulletin. – Kyiv : «Publishing house «Hileya», 2021. – Volume 164 (№ 8-9). Historical Sciences. – 45 p.

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of formation of informational civilization. The main headings cover areas of historical, philosophical and political sciences. It is designed for specialists in the humanities and socio-political sciences.

ПРЕДСТАВНИЦТВА
збірника «Гілея: науковий вісник» в Україні

Вінницьке представництво

(Вінницький національний технічний університет)
керівник **Денисюк С. Г.**, доктор політичних наук, професор
e-mail: sg_denisiyuk@mail.ru

Дніпрівське представництво

(Дніпрівський національний університет
імені Олеся Гончара)
керівник **Вершина В. А.**, кандидат філософських наук, доцент
e-mail: vivi.dp@ukr.net

Запорізьке представництво

(Запорізький національний технічний університет)
керівник **Ємельяненко Є. О.**, кандидат філософських наук, доцент
e-mail: gileya_zaporizhzhya@ukr.net

Івано–Франківське представництво

(Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, м. Івано–Франківськ)
керівник **Дзвінчук Д. І.**, доктор філософських наук, професор
e-mail: fuid@ua.fm

Луганське представництво

(Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Дала, м. Северодонецьк)
керівник **Михайлюк В. П.**, доктор історичних наук, професор
e-mail: vital_mih@ukr.net

Львівське представництво

(Національний університет «Львівська політехніка»)
керівник **Карівець І. В.**, кандидат філософських наук, доцент
e-mail: sacre@ukr.net

Маріупольське представництво

(Маріупольський державний університет)
керівник **Булик М.**, кандидат політичних наук, доцент
e-mail: vorlok@ukr.net

Миколаївське представництво

(Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського)
керівник **Макарчук С. С.**, кандидат історичних наук, доцент
e-mail: rvgreabis@farlep.mk.ua
координатор **Шкуренко К. О.**, кандидат політичних наук, доцент
e-mail: sh_kamila@mail.ru

Одеське представництво

(Одеський національний університет імені І. І. Мечникова)
керівник **Барвінська П. І.**, кандидат історичних наук, доцент
e-mail: barwinskaja@ua.fm

Подільське представництво

(Подільський державний аграрно–технічний університет,
м. Кам'янець–Подільський)
керівник **Колосюк І. А.**, кандидат філософських наук, доцент
e-mail: ikolosyuk@ukr.net

Полтавське представництво

(Полтавський факультет Національної юридичної академії
України ім. Ярослава Мудрого)
керівник **Куцєпал С. В.**, доктор філософських наук, професор
e-mail: svkutsepal@rambler.ru

Сумське представництво

(Сумський державний університет)
керівник **Дегтярьов С. І.**,
доктор історичних наук, професор
e-mail: starsergo@bigmir.net

Тернопільське представництво

(Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка)
керівник **Кліш А. Б.**, кандидат історичних наук, доцент
e-mail: Klish_Andriy@ukr.net

Ужгородське представництво

(Ужгородський національний університет)
керівник **Мелеганич Г. І.**, кандидат політичних наук, доцент
e-mail: melgi@ukr.net

Уманське представництво

(Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини)
керівник **Кривошея І. І.**, кандидат історичних наук, доцент
e-mail: igorkryvosheia@gmail.com

Харківське представництво

(Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»)
керівник **Владленова І. В.**, доктор філософських наук, професор
e-mail: vladlenova@email.ua

Хмельницьке представництво

(Хмельницький національний університет)
керівник **Гоцуляк В. М.**, кандидат політичних наук, доцент
e-mail: gotsylak@ukr.net

Черкаське представництво

(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)
керівник **Васильчук Є. О.**, доктор політичних наук, доцент
e-mail: vasilchuk84@bk.ru

Чернігівське представництво

(Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка)
керівник **Костирєв А. Г.**, кандидат політичних наук, доцент
e-mail: akostyrev@ukr.net

ПРЕДСТАВНИЦТВО

збірника «Гілея: науковий вісник» в Азербайджані

(Національна Академія Наук Азербайджану, м. Баку)

керівник **Махмудов М. А.**, доктор філософії

e-mail: matlabm@yandex.com

координатор **Рагімлі Р.**, науковий співробітник

e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

ПРЕДСТАВНИЦТВА

збірника «Гілея: науковий вісник» в Білорусі

(Академія управління

при Президентові Республіки Білорусь, м. Мінськ)

керівник **Алейнікова С. М.**, кандидат соціологічних наук, доцент

e-mail: alejnsvetlana@yandex.ru

(Брестський державний університет імені О. С. Пушкіна, м. Брест)

керівник **Шостак Г. В.**, кандидат педагогічних наук

e-mail: shostak1964@brest.by

ПРЕДСТАВНИЦТВА

збірника «Гілея: науковий вісник» в Польщі

(Університет імені Адама Міцкевича)

керівник **Димчик Р.**, доктор хабілітований,

e-mail: dymczyk@wp.pl

(Інститут історії Академії імені Яна Длугоша)

керівник **Моравец Н.**, доктор хабілітований

e-mail: mornor@wp.pl

Запрошуємо Вас відвідати наш сайт: www.gileya.org

E-mail: gileya.org.ua@gmail.com

**Див. також: Сайт Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського: www.nbuv.gov.ua/portal**

Розділ: Наукова періодика України: журнали та збірники наукових праць

Agencies of collection «Hileya scientific bulletin» in Ukraine

Vinnitsia Agency

(Vinnitsia National Technical University)
Director **Denysiuk S.G.**, Doctor of Political Sciences, Professor
e-mail: sg_denisiyk@mail.ru

Dnipro Agency

(Dnipro National Honchara University)
Director **Vershyna V.A.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
e-mail: vivi.dp@mail.ru

Zaporizhia Agency

(Zaporizhia National Technical University)
Director **Iemelianenko E.O.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
e-mail: gileya_zaporizhzhya@ukr.net

Ivano-Frankivsk Agency

(Prykarpatskii National Stefanyk University, Ivano-Frankivsk)
Director **Dychkovska G.O.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
e-mail: go_osmomysl@ukr.net

Luhansk Agency

(Eastern Ukraine National Dal University, Starobilsk)
Director **Mykhailiuk V.P.**, Doctor of Historical Sciences, Professor
e-mail: vital_mih@ukr.net

Lviv Agency

(National University "LvivslaPolitechnika")
Director **Karivets I.V.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
e-mail: sacre@ukr.net

Mariupol Agency

(Mariupol National University)
Director **Bulyk M.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
e-mail: vorlok@ukr.net

Mykolaiv Agency

(Mykolaiv National Sukhomlynskii University)
Director **Makarchuk S.S.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
e-mail: rvgreabis@farlep.mk.ua
Coordinator **Shkurenko K.O.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
e-mail: sh_kamila@mail.ru

Odesa Agency

(Odesa National Mechnykov University)
Director **Barvinska P.I.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
e-mail: barvinskaja@ukr.net

Podilskyi Agency

(Podilskyi National Agro-Technical University, Kamianets-Podilskyi)
Director **Kolosiuk I.A.**, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
e-mail: ikolosiuk@ukr.net

Poltava Agency

(Poltava Department of National Juridical Academy)
Director **Kucepal S.V.**, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor
e-mail: svkutsepal@rambler.ru

Symu Agency

(Symu National University)
Director **Dehtiarov S.I.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
e-mail: starsergo@bigmir.net

Ternopil Agency

(Ternopil National Pedagogical Hnatiuk University)
Director **Klish A.B.**, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
e-mail: klis_andriy@ukr.net

Uzhgorod Agency

(Uzhgorod National University)
Director **Meleganych G.I.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
e-mail: melgi@ukr.net

Uman Agency

(Uman National Pedagogical Tychyna University)
Director **Kryvosheia I.I.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
e-mail: igorkryvosheia@gmail.com

Kharkiv Agency

(National Technical University "KharkivPolitechnical Institute")
Director **Vladlenova I.V.**, Doctor of Philosophical Sciences, Professor
e-mail: vladlenova@email.ua

Khmelnysk Agency

(Khmelnysk National University)
Director **Gotsuliak V.M.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
e-mail: gotsuliak@ukr.net

Cherkasy Agency

(Cherkasy National Khmelnytskii University)
Director **Vasylchuk E.O.**, Candidate of Political Sciences, Associate Professor
e-mail: vasilchuk84@bk.ru

Chernigiv Agency

(T. G. Shevchenko National University Chernihiv College)
Director **Kostirev A. G.**, Candidate of Political Science, Associate Professor
e-mail: akostyrev@ukr.net

Agency of collection «Hileya scientific bulletin» in Azerbaijan

(Azerbaijan National Scientific Academy, Baku)
Director **Mahmudov M.A.**, Doctor of Philosophy
e-mail: matlabm@yandex.com
Coordinator **Rahimli R.**, Scientist
e-mail: rus_rahimli@yahoo.com

Agencies of collection «Hileya scientific bulletin» in Belarus

(Management Academy by the President of Belarus Republic, Minsk)
Director **Aleinikova S.M.**, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor
e-mail: alejnsvetlana@yandex.ru

(Brest National Pushkin University, Brest)
Director **Shostak G.V.**, Candidate of Pedagogical Science
e-mail: shostak1964@brest.by

Agencies of collection «Hileya scientific bulletin» in Poland

(Adam Mitskevich University, Poznan)
Director **Dymchuk R.**, PhD habilitated
e-mail: dymczyk@wp.pl

(Institute of History of Dlugosha Academy)
Director **Moravets H.**, PhD habilitated
e-mail: mornor@wp.pl

You are welcome to visit our webpage: www.gileya.org
e-mail: gileya.org.ua@gmail.com

Also visit: Webpage of National Vernadskyi Library of Ukraine:
www.nbu.gov.ua/portal

Section: Scientific Publications of Ukraine: magazines and collection of scientific papers

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94 (438)

**ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ ПО
ВІДНОШЕННЮ ДО КРАЇН ЗАХІДНОЇ
ЄВРОПИ У 30-Х РР. ХХ СТ.****GERMANY'S POLICY ABOUT TO THE
COUNTRIES OF WESTERN EUROPE IN THE
30'S. XX ST.****Григорук Н. А.,**кандидат історичних наук, доцент кафедри
всесвітньої історії та релігієзнавства,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
(Україна, Тернопіль)
e-mail: n.hryhoruk@ukr.net**Hryhoruk N. A.,**candidate of Historical Sciences, associate
professor of world history and religious studies,
Ternopil National Pedagogical University
Volodymyr Hnatyuk (Ukraine, Ternopil)
e-mail: n.hryhoruk@ukr.net

Досліджено політику Німеччини по відношенню до країн західної Європи у 30-х рр. ХХ ст. Мета статті полягає в тому, щоб враховуючи актуальність теми та покладаючись на історіографічні матеріали, проаналізувати заходно-Європейські зовнішньополітичні процеси Німеччини, показати їх значення для подальшого історичного розвитку німецького народу й висвітлити вплив на національні погляди інших народностей.

З'ясовано чим відрізнялась політика Німеччини по відношенню до політики Франції та Англії. Розглянуто підписання важливих договорів, котрі мали стратегічне значення у ході політичних маневрів керівництва Німеччини. У підсумку автор робить висновок, що країни Заходу не були другорядними у планах Німеччини. Вона всіляко використовувала їх для досягнення своєї мети. Дослідження ґрунтується на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів.

Ключові слова: Німеччина, зовнішня політика, Західна Європа, Англія, Франція, договір.

The policy of Germany in relation to the countries of Western Europe in the 30s of the XX century is studied. The purpose of the article is to vrahovuyuchy aktualnictyemy ta pokladyuychyc ictoriohrafichni materialy, proanalizuvaty Western European zovnishnopolitychni

protseky Nimechchyny, pokazaty their znachennya for podalshoho ictorychnoho rozvytku nimetskoho narodu and vycvitlyty impact nA natsionalni pohlyady other narodnoctey.

The differences between Germany's policy and those of France and England were clarified. The signing of important agreements, which were of strategic importance during the political maneuvers of the German leadership, is considered. As a result, the author concludes that the countries of the West were not secondary in the plans of Germany. She used them to her full advantage to achieve her goal. The study is based on the use of a set of general scientific, structural-functional and historical methods.

Keywords: Germany, foreign policy, Western Europe, England, France, agreement.

Поглиблене вивчення зовнішньополітичної ситуації Німеччини у 30-х рр. ХХ ст. необхідне, оскільки фашистські ідеї і далі мають місце у сучасному суспільстві. Необхідно постійно нагадувати людям про ті жахи, які несе в собі фашизм, щоб не повторилося те, що мало місце в 30-ті рр. ХХ ст. в Німеччині. Центральною фігурою німецького фашизму – був А. Гітлер. Як зразок особистості, він є головним творцем зовнішньополітичної ситуації Європи 30-х рр. ХХ ст.

Уся ідеологічна робота нацистів була підпорядкована одній меті – закарбувати в свідомості мас ідею про необхідність війни й історичне право німців на поневолення народів усього світу Німеччиною. Основою нацистської пропаганди стали положення про недостатність у німецького народу “життєвого простору”. Нацисти стверджували, що всі лиха німців викликані невідповідністю між кількістю населення та розмірами території і що єдиний шлях для поліпшення становища німецького народу полягає в розширенні “життєвого простору”.

Насправді прагнення німецького капіталу до захоплення ринків і сфер застосування капіталів намагалися видати за “природну потребу всього німецького народу в нових територіях”.

Метою німецької політики було збереження й збільшення німецької расової спільноти, що нараховувала 85 млн чоловік, чимало з них проживало в Австрії й Чехословаччині. Гітлер розумів, щоб досягти територіального врегулювання, тобто щоб анексувати Австрію й Судетську область, треба бути

готовим до опору. Німецька політика повинна враховувати своїх двох непримиренних ворогів – Англію й Францію, які сприймають присутність могутнього німецького колоса в центрі Європи як рану в боці; вони будуть опиратися новому росту німецької сили в Європі. Гітлера поки що не цікавили колонії. Він чекав, поки Англія зазнає труднощів зі своїми володіннями, з Ірландією, Індією, зайде в конфлікт із Японією й Італією. Хоча англійці нібито й не прийняли фюрера всерйоз, Гітлер не приховував своїх загарбницьких задумів. І хоча держави заходу сподівались направити агресію Німеччини на Схід, але цей курс аж ніяк не виключав розгортання агресивних воєн і на Заході [1, с. 235].

“Нам не потрібна ні західна, ні східна орієнтація, – нам потрібна східна політика, спрямована на завоювання нових земель для німецького народу. Для цього нам потрібна дія: для цього нам потрібно насамперед знищити прагнення Франції до гегемонії в Європі, тому що Франція є смертельним ворогом німецького народу, вона душить нас і позбавляє нас усякої дії”. І насправді, якщо Англія всіляко намагалась співпрацювати із Німеччиною, то Франція робила це з великою обережністю і часто на прохання Англії [2, с. 248].

Крім цього, гітлерівці детально розробили план захоплення Англії – “операція Зелеве”. Гітлерівці намітили серію операцій з метою “прийняти” колоніальну державу Англії й Франції й утворити гігантську імперію Великої Німеччини. Тобто в зовнішній політиці Гітлера велика увага приділялась як Англії, так і Франції. Не було хороших та поганих – були ті, що заважають у досягненні поставленої мети. “Англієць перевершує німця своїм почуттям власної гідності. Воно є лише у того, хто має можливість керувати людьми” – сказав фюрер. Менш чим через два місяці після приходу Гітлера до влади в колах англійського кабінету народилася ідея підписання “пакту Чотирьох” (Англія, Франція, Італія, Німеччина) [2, с. 235].

Гітлерівці з радістю прийняли пропозицію про “пакт Чотирьох”. Він улаштував їх як можна краще. Липин заявив, що ідея Муссоліні геніальна. негайно була спрямована відповідь у Рим про те, що Німеччина готова негайно приступити до переговорів. У дії ряду міркувань проект підтримала й французька дипломатія.

У бесіді з німецьким послом у Римі Хеселем 15 березня 1933 р. Муссоліні відзначив, яку величезну вигоду “пакт Чотирьох” надавав фашистській Німеччині: “Завдяки забезпеченому таким шляхом спокійному періоду в 5–10 років Німеччина зможе озброїтися на основі принципу рівності прав, причому Франція буде позбавлена приводу почати що-небудь проти цього. У той же час

можливість ревізії буде вперше офіційно визнана й буде зберігатися протягом згаданого періоду... Система мирних договорів буде, таким чином, практично ліквідована...” [1, с. 456].

15 липня 1933 р. у робочому кабінеті Муссоліні в підкреслено діловій обстановці відбулося підписання “пакту Чотирьох”.

Глибокі імперіалістичні протиріччя між учасниками пакту, насамперед між Францією й Німеччиною, перешкодили його ратифікації. Але захочувальна позиція Англії й Франції підштовхнула гітлерівців на якнайшвидшу реалізацію планів озброєння Німеччини й підготовки загарбницької війни.

Гітлер сподівався розпочати війну в найкоротший час, бо вважав, що в 40-х рр. для Німеччини почнуться складні часи. А як для країни, що збиралась захопити цілий континент (і не тільки) необхідно було негайно починати озброєння. Почалися бадьорі переговори між представниками німецьких ділових кіл і британських авіаційних фірм (зокрема з “Фесері”) про постачання німцям літаків, хоча Версальський договір категорично забороняв це. Чи варто дивуватися, що англійський міністр авіації Лорд Лондондері, відвертий прихильник ремілітаризації Німеччини вважав, що турботи по роззброюванню даремні [3, с. 346].

Восени 1933 р. у результаті переговорів між США, Англією й Францією був зроблений новий проект Конференції по роззброєнню. Але це вже не влаштувало гітлерівців. Гітлер: “...необхідно повернутися до “первісного питання” тобто зажадати в ультимативному порядку роззброювання інших держав і заявити, що якщо вони відкинуть роззброєння, відмовлять нам у рівності прав або якщо неприйнятний для нас проект буде поставлений на обговорення, то ми покинемо конференцію, а також вийдемо з Ліги націй...” [4, с. 274].

Наступного дня 14 жовтня німецький уряд заявив про те, що покидає Конференцію по роззброєнню. Вони пояснювали свій крок відмовою інших держав роззброюватися відповідно до Версальського договору й тим, що Німеччині не забезпечено рівноправність. 19 жовтня Німеччина заявила про вихід з Ліги Націй. На справді ж Версальська угода ніколи не зупиняла Німеччину. Вона потай продовжувала озброюватися.

Існувала надія, що Німеччину можна буде схилити до прийняття нового європейського врегулювання в обмін на демонтаж версальських відносин, що узаконило б її положення великої держави. Цю політику можна охарактеризувати як “пошуки англо-німецької розрядки”, підкріплену наявністю ефективної бомбардувальної авіації, здатної служити засобами стримування в сучасному розумінні цього слова, однак до 1936 р. ця

політика зазнала краху: Гітлер просто скасував Версальські обмеження в односторонньому порядку, тобто для себе.

На початку 1935 р. з ініціативи британського уряду відбулася англо-французька зустріч: від Англії – Макдональд і Саймон, від Франції – Фланден і Лаваль. Своїм головним завданням вони проголосили здійснення безпосереднього й ефективного співробітництва з Німеччиною. Підсумком зустрічі була більша програма “умиротворення” Європи. Як принада для гітлерівців Англія й Франція обіцяли, що за певних умов готові піти на скасування військових обмежень Версаля й заміну їхньої загальної конвенції по “обмеженню” озброєнь на основі визнання рівності прав Германії.

Гітлерівці хотіли з'ясувати в першу чергу, наскільки міцна угода на скасування військового обмеження. Після вивчення документа вони зрозуміли, що головним була пропозиція західних держав укласти “повітряний пакт”. Німецький уряд заявив про готовність укласти “повітряну конвенцію”, а інші пропозиції обійшов мовчанням. Як перший крок Берлін запропонував Англії почати двосторонні переговори. Це була пастка для Саймона, якого зацікавила перспектива угоди з питання, що викликало занепокоєння Англії (оборона від нападу з повітря), поглибити протиріччя у її відносинах із Францією [3, с. 285].

Одночасно англійський уряд повідомив про намір послати в Берлін для переговорів міністра закордонних справ – Саймона. Уперше за 60 років міністр закордонних справ Англії відвідав Берлін.

У середині липня 1935 р. в зал засідання англійського адміралтейства в Лондоні запросили німецьку делегацію на чолі з послом для особливих доручень Ріббентропом. На одному з перших засідань Ріббентроп, керуючись вказівками фюрера, виклав вимоги рейха. Німеччина претендувала, щоб її флот по своїй потужності був не менш однієї третини англійського. Саймон покинув засідання.

Безпосереднім початком для англо-німецьких переговорів була велика промова Гітлера, з якою він виступив 21 травня. “Фюрер клявся, що бажає жити у мирі із західними державами, саму думку про війну він відкидає, тому що війна безглузда, даремна, жажлива. Німеччина урочисто визнала свої границі із Францією як остаточні, уклала пакт про ненапад з Польщею й не має на меті втручатися у внутрішні справи Австрії, приєднати її. Вона згодна буде навіть повернутись в Лігу Націй, коли усунуть нерівність, створену Версальським договором. Плюс Німеччина буде строго дотримуватись територіальних постанов Версальського договору й Люкарнських угод” [4, с. 372].

Не дивно після цього, що, незважаючи на зухвалу поведінку Ріббентропа, англо-

німецька морська угода дуже швидко – 18 червня 1935 р. – була підписана. Вона задовольняла всі вимоги гітлерівців. Англія погодилася в порушенні Версальського договору на створення рейхом військово-морського флоту, рівного 35% флоту Британської імперії; щодо підводного флоту була встановлена ще більш зручна для Німеччини пропорція – 45%. При цьому передбачалося, що у випадку “виняткових”, на її думку, обставин Німеччина має право, попередньо інформувачи про це англійський уряд, побудувати підводний флот рівний британському. Тоннаж флоту, дозволеного Німеччині за згодою, був настільки великий, що його створення завантажило б німецькій верфі щонайменше на 10 років [3, с. 278].

Уряд Болдуїна, підписуючи цю угоду, розраховував, що споруджуваний німецький флот буде знярядям Німеччини для війни проти СРСР на Балтиці. “безпосереднім результатом його буде те, – говорив Черчіль 22 червня 1935 р., – що тоннаж німецького флоту з кожним днем наблизитиметься до таких розмірів, які забезпечать йому повне панування на Балтійському морі, і дуже незабаром одне з перешкод на шляху до європейської війни поступово почне зникати. Що ж стосується положення на Середземному морі, то мені здається, нас очікує сильне серйозне ускладнення” [5, с. 283].

Черчіль, а слідом за ним англійська історіографія стверджують, що Англія не була належним чином підготовлена до Другої світової війни у військовому плані. Навряд чи це твердження повною мірою відповідає істині. Відомо, що військові витрати Англії в другій половині 30-х років були досить значними, що виготовлення озброєння й спорядження для збройних сил досягло великого розміру.

Англія була утягнена в безглузду політичну гру в цифри й слова із приводу німецького потенціалу й того, що вважати паритетом. Більш того, британський уряд поступився ініціативою Гітлерові, чия раптова заява в березні 1935 р. про те, що Німеччина вже випередила Британію, повалило Уайт Хол у сум'яття. Англія виявилася втягнутою в гонку озброєнь, у яку вступила занадто пізно [4, с. 327].

Англійський уряд прагнув укласти двосторонню англо-німецьку угоду. Для цього він був готовий надати довгострокові позики, домовитися про розмежування сфер впливу й ринків збуту. Курс на змову з Гітлером особливо активізувався після приходу до влади Н. Чемберлена. У листопаді 1937 р. британський прем'єр направив в Німеччину свого найближчого співробітника лорда Галіфакса. Запис бесіди Галіфакса з Гітлером в Оберзальцберзі 19 листопада 1937 р. свідчить, що уряд Чемберлена був готовий надати Німеччині “волю рук у Східній

Європі”, але за умови, що Німеччина пообіцяє здійснювати перекроювання політичної карти Європи у свою користь мирним шляхом і поступово. Під цим малюся на увазі, що Гітлер зобов’язується погоджувати з Англією свої загарбницькі задуми по відношенню до Австрії, Чехословаччини і Данцига [3, с. 289].

Незабаром після цієї бесіди Галіфакса з Гітлером англійський уряд запросив в Лондон французького прем’єр-міністра Шотана й міністра закордонних справ Дельбоса. Останнім було заявлено, що підтримка, яку Франція має надати Чехословаччині за пактом про взаємодопомогу, виходить далеко за межі того, що схвалюється в Англії. Таким чином, уряд Чемберлена почав натискати на Францію з метою її відмови від зобов’язань по пакту про взаємодопомогу із Чехословаччиною. У Лондоні не без підстав вважали, що пакти про взаємодопомогу, які мала Чехословаччина із Францією й СРСР, зміцнювали її міжнародні позиції й тому уряд Чемберлена проводив тактику, спрямовану на підрив цих пактів [5, с. 200].

Напередодні Другої світової війни проводилась політика пособництва гітлерівській агресії в Європі, яка мала на меті не тільки “умиротворити” Гітлера й направити агресію фашистської Німеччини на схід, але й домогтися ізоляції Радянського Союзу. Насправді ж ця політика тільки допомагала Німеччині укріпити свої позиції на арені міжнародних відносин.

Наступною жертвою гітлерівської Німеччини після Австрії мала стати Чехословаччина. Німецькі кордони з трьох боків оточували Чехословаччину. У квітні Гітлер підписав “Зелений план”, який передбачав окупацію Судетської області, і почав концентрувати війська на чехословацьких кордонах. Гітлер призначив виконання “Зеленого плану” на 1 жовтня 1938 р. Уряди Франції та Англії закликали президента Е. Бенеша розпочати прямі переговори з Генляйном і поступитися йому заради миру [6, с. 465].

Радянський Союз у цій ситуації запропонував провести міжнародну конференцію заінтересованих держав, а також нараду військових представників СРСР, Франції та Чехословаччини. Однак уряди Франції, Англії й ЧСР відхилили радянські пропозиції. Тим часом англійський уряд розробив “план Z”, за яким Чемберлен на зустрічі з Гітлером мав дати йому згоду на загарбання Судетської області.

13 вересня 1938 р. Прага задовольнила вимоги судетських німців про автономію їхньої області. Але це вже не задовольняло Гітлера. Гітлер запросив Чемберлена до Німеччини.

Переговори в Німеччині пройшли у вересні 1938 р. в три етапи: 1) 15 вересня в резиденції Гітлера в Берхтесгадені відбулася

його зустріч із Чемберленом. Гітлер фактично у формі ультиматуму вимагав анексії Судетської області до Німеччини. Чемберлен не заперечував, тільки відповів, що йому треба проконсультуватися зі своїм урядом і Францією. Президент ЧСР Бенеш, уже погодившись на відділення Судетської області, запитав уряди Франції, Англії та СРСР про їхні позиції. Париж і Лондон після консультації 18 вересня наступного дня надіслали Бенешу спільний ультиматум про відторгнення Судетської області як “внесок у справу збереження миру”. Радянський уряд відповів 20 вересня, що СРСР надасть Чехословаччині негайну допомогу, якщо Франція теж виконає свої зобов’язання (згідно з договорами про взаємну допомогу 1935 р.). Тільки в грудні 1949 р. керівник комуністів Готвальд розповів, як у вересні 1938 р. Й. Сталін просив через нього передати Е. Бенешу, що Радянський Союз готовий надати конкретну воєнну допомогу Чехословаччині й без Франції, але за двох умов: якщо Чехословаччина попросить Москву про таку допомогу і якщо сама захищатиметься від німецької агресії. Але Англія та Франція 21 вересня попередили Бенеша, що допомагати Чехословаччині не будуть, а якщо вона прийме допомогу СРСР, західні держави разом з Німеччиною розв’яжуть “хрестовий похід” проти СРСР і зітруть Чехословаччину з лиця Землі. В той самий день Бенеш прийняв цей ультиматум. 2) 22 вересня в Годесберзі на зустрічі з Гітлером Чемберлен повідомив, що домігся згоди на анексію Судетської області також від французького та чехословацького урядів. Але Гітлер вже вимагав негайно за 10 днів віддати Німеччині не тільки Судети, але й райони, де німці були в меншості, а також задовольнити територіальні претензії Польщі та Угорщини. Гітлер заявив, що не відмовиться від жодної зі своїх вимог, і запропонував скликати міжнародну конференцію 4-х держав (без СРСР і Чехословаччини). Гітлер запевняв, що “це – остання територіальна вимога, яку я висуваю в Європі”. 3) 29–30 вересня відбулася Мюнхенська конференція Гітлера, Муссоліні, Чемберлена й Даладьє з їхніми міністрами. Чехословацька делегація в зал засідань була не допущена. Сторони підписали основну угоду [7, с. 65].

Мюнхенська угода про поділ Чехословаччини складалася з головної частини, додатка й трьох декларацій про “міжнародні комісії”, які мали остаточно визначити кордони ЧСР. Основний зміст угоди: Судетська область відділяється від Чехословаччини й передається Німеччині з 1 по 10 жовтня; все майно, в тому числі зброя, укріплення, особисті речі, худоба, меблі громадян, має залишатися на місці; Чехословаччина повинна задовольнити територіальні претензії Польщі та Угорщини.

Мюнхенська конференція спричинила наступні наслідки: цинічна змова Англії та Франції з фашистськими державами за спиною Чехословаччини про її розчленування, “умиротворення” за чужий рахунок. Німеччина одержала 1/5 території Чехословаччини й близько 1/4 її населення, майже половину чеської важкої промисловості. Німецький кордон проходив тепер у долині в 40 км від Праги. Польща загарбала шматок чехословацької території з населенням 230 тис. чоловік. Угорщина захопила територію з населенням близько 1 млн чоловік. У Словаччині фашистський ставленник Тісо сформував самостійний уряд, а в березні 1939 р. проголосив самостійність цієї частини Чехословаччини. Одночасно самостійність проголосила Підкарпатська Русь. Мюнхенська змова фактично означала поразку самої політики “невтручання” й “умиротворення” фашистських агресорів. “Мюнхенський мир” за одну ніч перетворив Францію на жалюгідну другосортну країну, позбавивши її союзників й загальної поваги, Англії ж завдав такого нищівного удару, якого вона не знала в останні 200 років. З вини західних держав зазнала поразки й радянська політика щодо створення системи колективної безпеки в Європі. СРСР залишався єдиною державою, яка осудила Німеччину й послідовно виступала за колективне отримання агресорів. Мюнхенські рішення докорінно змінили стратегічне становище в Європі. Через п’ять із половиною місяців Чехословацька держава перестала існувати. Над Польщею з трьох боків нависли німецькі збройні сили. Західні країни опинилися перед суцільним італо-німецьким плацдармом від Середземномор’я до Скандинавії. Мюнхен став прологом до нової світової війни [8, с. 400–411].

Таким чином, країни Заходу не були другорядними у планах Гітлера. Він всіляко використовував їх для досягнення своєї мети. Маніпулюючи прагненням Франції та Англії зіштовхнути у війні Німеччину із СРСР, Гітлер проводив активні заходи по озброєнню країни, готуючись до війни не тільки з СРСР. Саме таким чином Франція та Англія готували Німеччину до військових дій. Все це є результатом чітко спланованої та продуманої зовнішньої політики Гітлера. Зовнішню політику Німеччини в 30-ті рр. ХХ ст. можна охарактеризувати, як політику, що існує за принципом “розділяй та володарюй”. А у політики, що існує за таким принципом немає ані моральних переконань, ані непорушних правил, ані етичних норм.

Список використаних джерел

1. Стегарь С. А. Дипломатия Франции перед второй мировой войной. М.: Международные отношения, 1980. 280 с.

2. Мазер В. История Майн Кампф. Факты, комментарии, версти. М.: Вече, 2007. 408 с.

3. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 р. до наших днів. Пер. з фр. К.: Основи, 1999. 903 с.

4. Мир между войнами. Избранные документы по истории международных отношений 10–40-х годов / Сост. А. В. Мальгин. М.: МГИМО МИД РФ, 2003. 473 с.

5. Системная история международных отношений / Под ред. А. Д. Багатурова. М., 2006. Т.1–2. 404 с.

6. Бобылева С. Й. Історія Німеччини з давніх часів до 1945 р. / за ред. Н. С. Бойцур. Дніпропетровськ, 2003. 528 с.

7. Версальська система міжнародних договорів. Україна в міжнародно-правових відносинах. К., 2004. Т.2. 452 с.

8. Накануне 1931–1939. Как мир был ввергнут в войну: краткая история в документах, воспоминаниях и комментариях. М.: Политиздат, 1991. 272 с.

References

1. Stehar S. A. Diplomatiya Frantsyy pered vtoroi myrovoi voinoi. M.: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1980. 280 s.

2. Mazer V. Yctoryia Main Kampf. Fakty, kommentaryy, versty. M.: Veche, 2007. 408 s.

3. Diurozel Zh.-B. Ictoriia dyplomatii vid 1919 r. do nashykh dniv. Per. z fr. K.: Ocnovy, 1999. 903 s.

4. Myr mezhdvu voinamy. Yzbrannyye dokumenty po yctoryy mezhdunarodnykh otnoshenyi 10–40-kh hodov / Sost. A. V. Malhyn. M.: MNYMO MYD RF, 2003. 473 s.

5. Syctemnaia yctoryia mezhdunarodnykh otnoshenyi / Pod red. A. D. Bahaturova. M., 2006. T.1–2. 404 s.

6. Bobyliava S. Y. Ictoriia Nimechchyny z davnykh chaciv do 1945 r. / za red. N. Ye. Boitsur. Dnipropetrovck, 2003. 528 s.

7. Vercaicka syctema mizhnarodnykh dohovoriv. Ukraina v mizhnarodno-pravovykh vidnoscynakh. K., 2004. T.2. 452 s.

8. Nakanune 1931–1939. Kak myr byl vverhnut v voinu: kratkaia yctoryia v dokumentakh, vospomynaniakh y kommentaryakh. M.: Polytyzdat, 1991. 272 s.